

Моє Придніпров'я

Управління культури, туризму, національностей і релігій
Дніпропетровської облдержадміністрації

Дніпропетровська обласна універсальна наукова бібліотека
ім. Первоучителів слов'янських Кирила і Мефодія

Моє Придніпров'я

Календар пам'ятних дат
Дніпропетровської області
на 2022 рік

Дніпро
2021

17 березня – 235 років тому (1787 р.) – у слободі Голо-Грушівці (нині с. Грушівка Нікопольського району) освячено нововлаштовану церкву в ім'я Архангела Михаїла. 1882 р. 140 років тому була освячена кам'яна церква в ім'я Архангела Михаїла в селі Гологрушівка

Нові матеріали до історії кам'яної церкви в ім'я Архангела Михаїла в Гологрушівці

Архітектурні особливості другої церкви села Гологрушівка тепер остаточно відомі. Ми вже писали про її сумну історію і про те, як по крихтах збиралася інформація про втрачену святиню. Місцеві мешканці та причт сучасного храму в селі добре знали наші напрацювання. На місці, де колись стояла церква, на невеличкому пагорбі, проводилися служби, й ось загальними молитвами сталося диво.

У 2021 р. під час перегляду напрацювань українських колег Сергія Бакути й Олександра Алфьорова нам трапилося повідомлення про знайдення в архіві російського науково-дослідного музею архітектури імені О.В. Щусева фотографій 1890–1905 рр. Володимира Машукова, на яких зафіксовано храм поблизу міста Ніжина і козацьких надгробків неподалік цього храму. Оскільки нам уже доводилося працювати з матеріалами російських архівів і, більш того, публікувати результати щодо архітектури храму Гологрушівки, освяченого в 1882 р., і козацьких надгробків у цьому ж поселенні, ми зі стовідсотковою впевненістю повідомили дослідникам-авторам інформацію про помилкову прив'язку фотоматеріалів російського архіву. Ми визначили, що фото відомого катеринославського дослідника зберегли для нас храм села Гологрушівки.

На першому фото (8,9×12,5 см, авторський № 1403) храм відображений з північного заходу, на передньому плані розоране поле, навколо храму низька кам'яна огорожа виконана таким чином, щоб не закривати виду на храм. На другому фото (12,0×16,8 см, авторський № 1403б) храм із південного заходу, трохи ближче, з кількома деревами на першому плані. На третьому фото (12,0×16,8 см, авторський № 1408) кам'яний надгробний хрест. У лівій частині поперечної перекладки хреста є втрати, на хресті вирізьблений напис.

Раніше ми публікували фотоматеріали В. Машукова з іншого російського архівного зібрання. Там ми вказували про надгробний хрест із пісковика та кам'яний храм Архангела Михаїла в селі Гологрушівка Катеринославського повіту Катеринославської губернії. Розпізнані нами нові фото цілком доповнюють і підтверджують повну картину архітектурних властивостей культової споруди і церковної ділянки навколо нього. Храм збудований в епархіальних традиціях у формах еkleктики з використанням рис псевдоруського стилю. Хрещатий у плані, з поздовжньою віссю схід-захід і розвиненим західним раменом, з прибудованою високою дзвіницею прямокутною у плані, увінчаною високим шатровим завершенням типу восьмигранника на четверику із маленькою маківкою і великим кованим хрестом. Над головним об'ємом храму було влаштовано круглий світловий барабан, який увінчувався масивною цибулястою маківкою з характерним контуром і великим кованим хрестом. Тож, користуючись нагодою, вперше публікуємо данні зображення, вказуючи на помилкову анотацію, заявлену в російській архівній збірці.

Дослідники Сергій Бакута й Олександр Алфьоров, які вважали, що на фото – храм поблизу Ніжина, все одно були задоволені, що нам вдалося локалізувати пам'ятку в іншому місці. Вони навіть запропонували кілька варіантів прочитання епітафії на знайденому фото хреста. Тож ми з посиланням на них наводимо текст повідомлення: «...це пам'ятний козацький хрест XVII століття, що був встановлений, скоріше за все, на поминання козаків, що могли загинути у військовому поході, на чужині. Текст повністю прочитати поки що не вдалося. Попередньо ми його трактуємо так: *«Сей крестъ // для па(м)яти // рабовъ Божихъ Да//миана Ива[на?] Ма//кара Сп[...нрзб...] пос//тавленъ // Року 1670 // Дня 6-го // [...]ен[...] (генваря?)»*. Скоріше за все, це – кенотаф, символічна могила. На це вказує текст – «для пам'яті», тобто для поминання. Вказані у тексті люди могли загинути на чужині, наприклад, у військовому поході. Зазвичай тіла загиблих рядових козаків не доправляли додому, а ховали на місці загибелі.

А родичі на батьківщині ставили пам'ятного хреста, щоб було де поминати... І варіант напису – *«Сей крест для памяти рабов Божих Дамиана и Василия Карастілов поставлен...»*.

Нововиявлені фотоматеріали дозволили з'ясувати форму церковної ділянки, наявність окремих складників культового комплексу і деталі храмової споруди. Виявилось, що зі сходу до храму були прибудовані ризниця і дияконик. На південний схід від вівтаря в межах церковної огорожі існувала невеличка будівля, ймовірно, каплиця на місці вівтаря першого дерев'яного храму (квадратна у плані, накрита високим дахом), а на південний захід від церкви, поблизу з центральним (західним) входом в огорожі розміщувалася могила священика Павла Івановича Висоцького. Високий мармуровий хрест над його могилою добре видно на фото. Кілька дерев було висаджено поруч із могилою. Залишки цього хреста зараз зберігаються у селі на рештках храму. На фрагменті можна прочитати: *«Здесь // покоится прах // Священника // Павла Иоаннова // Высоцкого // ...шаго 1896 года // ..Дек...ря 26 дня // ...годи своей жи...»*. Південніше та північніше огороженої ділянки храму розташовувались великі глинобитні споруди (хата священика та школа). З попередніх досліджень нам відомо, що на захід від церкви існувало старовинне козацьке кладовище (відомі три хрести з його теренів). Його місце розташування можна локалізувати завдяки нашим напрацюванням.

Тепер ділянка, розташована на березі сучасного Каховського моря, із цікавою історією, отримала важливу інформацію про колишній культовий комплекс на теренах села. Звісно, це – лише перший етап історичного процесу «пригадування» знівельованої в радянську добу історії рідного краю. Попереду – локалізація місць розташування першої – дерев'яної церкви (яку малював Ілля Рєпін), козацького цвинтаря (інформацію про який ми знайшли в далекому Санкт-Петербурзі). Археологічні дослідження колишнього церковного місця дозволять відкрити численні загадки з історії храму і його громади.

Олександр Харлан

Література:

Макаревский Ф. Материалы для историко-статистического описания Екатеринославской епархии: Церкви и приходы прошедшего XVIII столетия. – Днепропетровск, 2000. – С. 216–217.

Харлан О. В. До історії церкви святого Архістратиґа Михаїла села Грушівка Вишетарасівської волості Катеринославського повіту / О. В. Харлан // Історія і культура Придніпров'я: невідомі та маловідомі сторінки: науковий щорічник. – Дніпропетровськ: ДНГУ, 2007. – Вип. 4. – С. 153–158.

Харлан О. До історії другої гологрушівської кам'яної церкви в ім'я Арханґела Михаїла // Моє Придніпров'я. Календар пам'ятних дат Дніпропетровської області на 2017 рік: Бібліоґраф. видання. / Упоряд. І. Голуб. – Дніпропетровськ : ДОУНБ, 2016. – С. 21–23.